

Utterinventering Dalarnas län år 2005-2007

Naturvårdsenheten
Sebastian Kirppu

Innehåll	sida
Förord och tack	3
Sammanfattning	3
Bakgrund	4
Målsättning och metod	5
Besökta platser	6
Resultat	8
Dödade uttrar	9
Diskussion	10
Framtid	11

Spillningsmarkering av uttrar, både sekret (mörkbrunt klet efter groddiet) och fast avföring (grovkornig hög med rester efter fiskdiet), typiskt på större sten under bro.

Förord

Dalarnas län hyser en mängd intressanta vattendrag som troligtvis bör vara givna som uttertilhåll. Under årens lopp har det då och då inkommit rapporter om utter vilket visar på att en population finns här i länet. Genom åtgärdsprogrammet för utter som gjorts av naturvårdsverket har flera länsstyrelser insett behovet att inventera detta djur och så även Dalarna.

Härmed vill länsstyrelsen tacka alla personer som rapporterat in utterfynd och de som hjälpt till med inventeringen, ingen nämnd ingen glömd.

Dygnsfärsk spårlopa av utter med både kanspår och hoppspår, Unnan, mars 2006.

Sammanfattning

Genom vinter- och barmarksinventering har länsstyrelsen under 2005-2007 uppskattat utbredningen av utter i länet. Efter jämförelser med de nationella beståndsövervakningarna 1983-1992 och 1993-2002 ser man en tydlig ökning i utterstammen, något som stämmer överens med statistiken över trafikdödade uttrar där man också sett en tydlig ökning.

Genom förslag till vägverket ska vägar med hög dödlighet av utter i framtiden ses över för att undersöka om det är möjligt att minska dödligheten.

Bakgrund

Uttern är ett av de få däggdjuren som naturvårdsverket skapat ett åtgärdsprogram för, inriktat på att främja dess överlevnad i den svenska naturen. Uttern började troligen minska kraftigt redan på 1950-talet (Erlinge 1971-1972) och fredades i landet 1968. Trots detta fortsatte populationen att minska och i slutet på 1990-talet uppskattades antal könsmogna individer till knappt 1000 st. (Gärdenfors 2000). På grund av denna nedgång påbörjades en omfattande beståndsövervakning med hjälp av två olika metoder: vinter- och barmarksinventering. Resultat av denna övervakning delas in i två olika tidsperioder, 1983-1992 och 1993-2002. Den första av dessa två perioder visade på en sparsam och fragmenterad förekomst av utter i norra Sverige (Olsson *et al.* 1981, 1984, 1987; Isakson & Norrgrann 1990, Isakson 1991, Bjärvall & Lindström 1991). Medan den andra perioden tyder på en ökning både i antal och utbredning där den kraftigaste ökningen har skett i landets nordligare regioner (Aronson 1996, Bisther 2003, Bisther & Norrgrann 2004). Dalarnas län har inte inventerats under någon av dessa perioder.

Antalet trafikdödade uttrar har under den senare delen av 1990-talet ökat i landet vilket lett till att vägverket (idag trafikverket) har börjat se över sina rutiner för byggen av broar och vägtrummor. Länsstyrelsen i Dalarna har då i samarbete med vägverket tittat närmare på de mest trafikerade vägarna för att få kunskap om var vägverket med riktade resurser kan göra åtgärder som gynnar utterns passager på sin vandring i och mellan vattendrag.

Trafikdödad utter öster om Skattungbyn november 2006

Målsättning och Metod

Målsättning

Inför Naturvårdsverkets åtgärdsprogram för utter har målsättningen varit att genom inventeringar år 2005-2007 få en så bra bild som möjligt av utterns utbredning i länet. Länsstyrelsen vill också skapa ett underlag för att med fördjupade inventeringar framöver försöka uppskatta populationens storlek.

Tillsammans med vägverket sattes målet att broar och trummor på de mest trafikerade vägarna skulle kollas. De mest utsatta utterpassagerna där flest uttrar förlorat sina liv skulle besökas för att undersöka möjligheterna att förbättra passagerna vid vägarna. Förslag på åtgärder som skapar bättre förutsättningar för uttern att passera vägarna med mindre risk för sina liv skall ges.

Metod

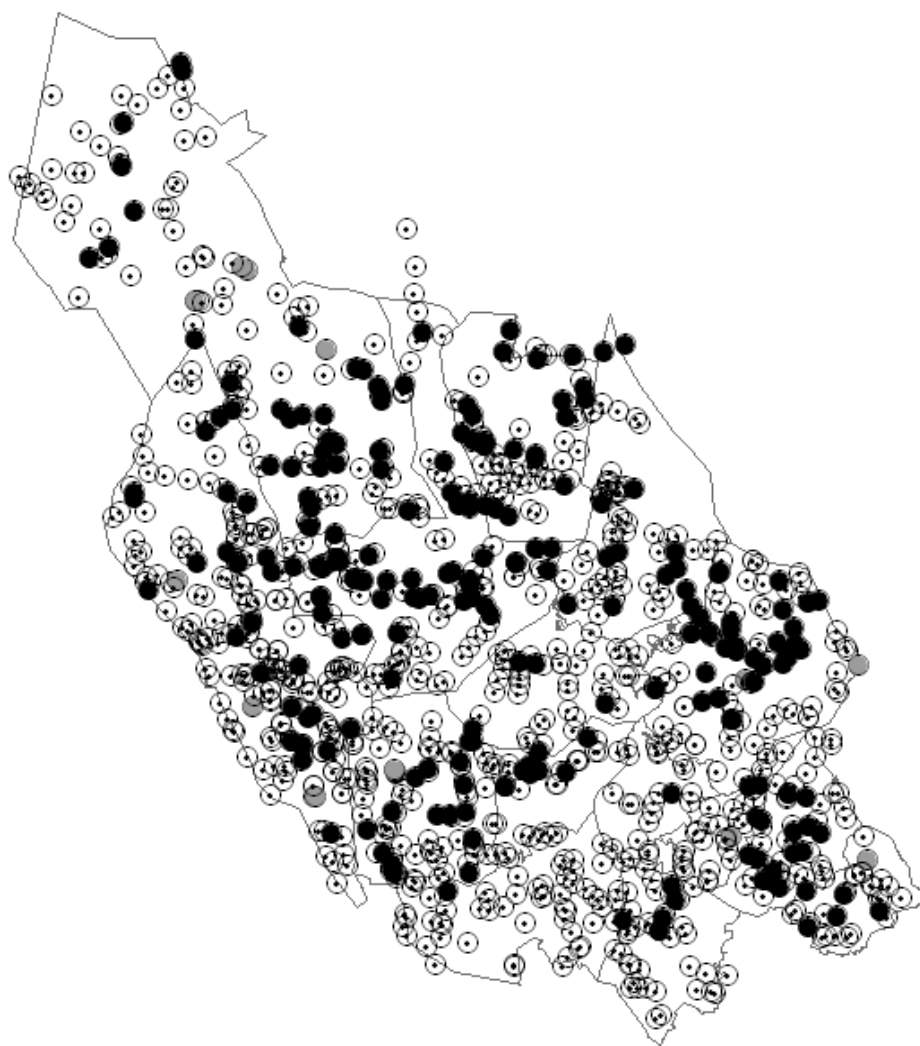
Inventeringen har byggts på barmarksinventeringsmetodiken (av Mia Bisther och Oskar Norrgrann 2002, länsstyrelsen i Västernorrlands län) och vintermetodiken (av Åke Aronsson 1995, Naturskyddsföreningen). Både spårloppor och uttermarkeringsplatser (avföringshögar på stenar och under broar) har noterats under inventeringen. Framförallt har ett stort antal broar och trummor besökts för att leta tecken på utterförekomst. Detta har i sin tur gett värdefull kunskap om var de bästa och sämsta tänkbara utterpassagerna finns.

Folkhögskolan i Stöllet (Värmland) har hjälpt till med barmarksinventering i västra Dalarna under september 2005, främst i Malung, Sälen och Vansbro kommuner. Deras inventering har följt barmarksmetodiken med uttermarkeringsplatser som huvudtema.

Länsstyrelsens inventering har utförts under tre år med olika fältperioder. Den första perioden var januari-mars 2005, den andra i februari-mars 2006 och den tredje i april-juni och november 2007. Under de två första och delvis under november 2007 har det varit en hel del snö. Trots detta har framkomligheten lyckligtvis varit relativt bra men oplogade vägar har varit ett hinder för att komma åt vissa områden. Information har även gått ut till samhällsmedborgarna genom upprop om utterobservationer i lokala tidningar för att ge ett så bra underlag som möjligt.

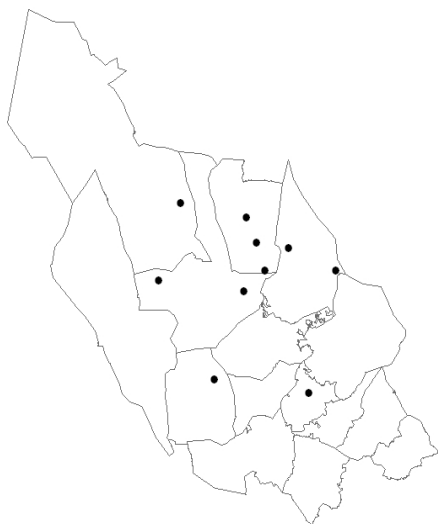
Besökta platser

Under inventeringen har broar och trummor besökts. Några delar av länet har undersökts mindre än andra. Framförallt är det de norra delarna som under vinterperioden har varit snörika och därmed har skogsbilvägarna varit oframkomliga. Uppemot 1100 broar och vägtrummor har besökts under dessa tre år, se figur 1. Malung och Vansbros kommuner har inventerats av elever från Klarälvdalens folkhögskola som har haft flera olika inventeringslag ute i markerna. Resterande delar av länet har länsstyrelsens personal inventerat.

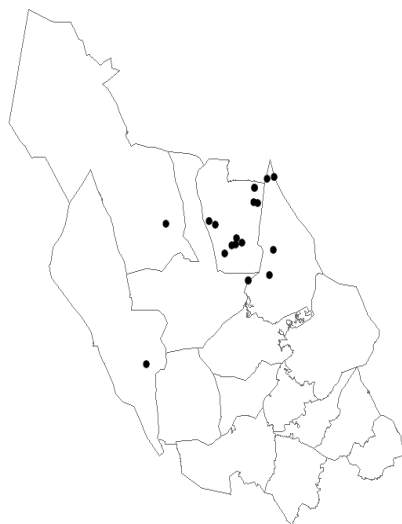

Figur 1. Ringar med svart prick är besökt plats utan tecken eller spår av utter. Svart prick är besökt plats med uttertecken och grå prick är tveksamma uttertecken.

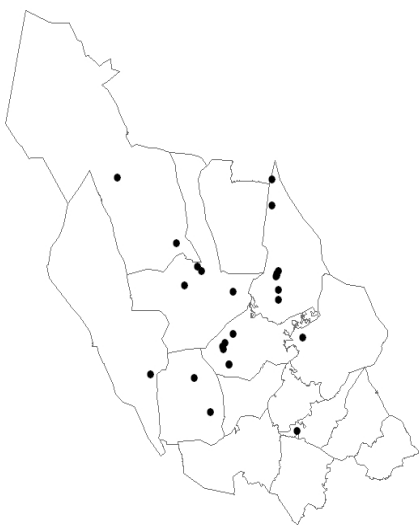
Utterfynd har rapporterats under årens lopp och här följer en sammanställning av fyndrapporter från de olika decennierna sedan uttern blev fredad. Fram till inventeringsåren 2005-2007 bygger fynden enbart på rapporter från allmänheten och uppgifter från Naturhistoriska riksmuséet om trafikdödade uttrar. Nedan visas kartor över utterfyndens utveckling sedan 1970-talet.

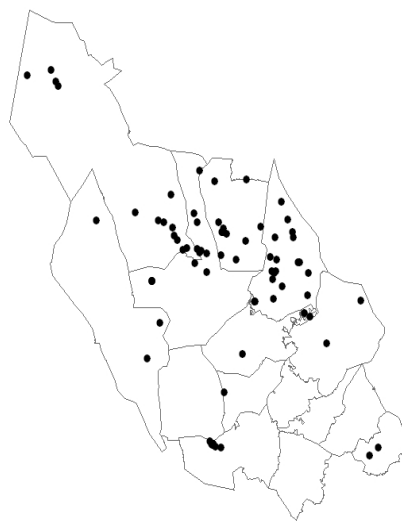
a) Utterobservationer från 1970-talet

b) Utterobservationer från 1980-talet

c) Utterobservationer från 1990-talet

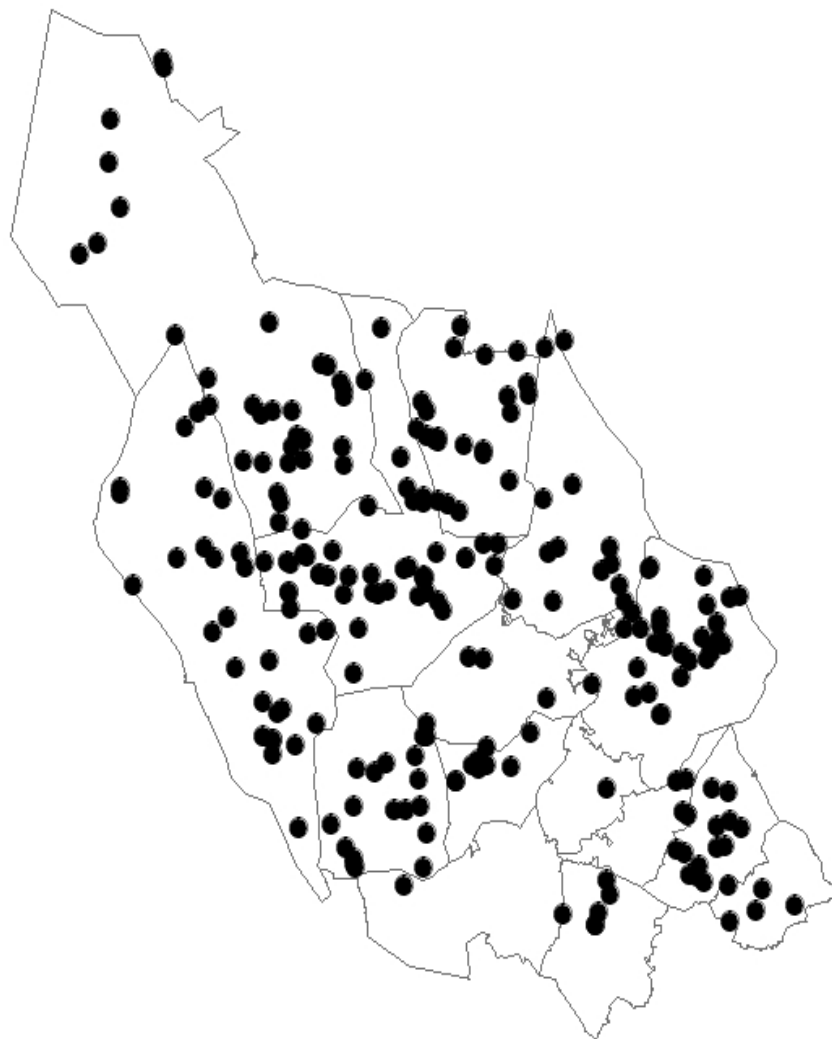
d) Utterobservationer år 2000-2004.

Figur 2. Utbredningskartor för utter i Dalarna från 1970-talet till 2000-talet. Här ser man tydligt hur observationstillfällena har ökat stadigt under tiden sedan fredandet av uttern 1968.

Resultat

Utterförekomster

Mestadels har bevisen på utterns förekomst grundats på spår och lämningar efter djuret. På 234 olika platser har uttertecken hittats, se figur 3. Vid ett fåtal tillfällen har själva djuret siktats.

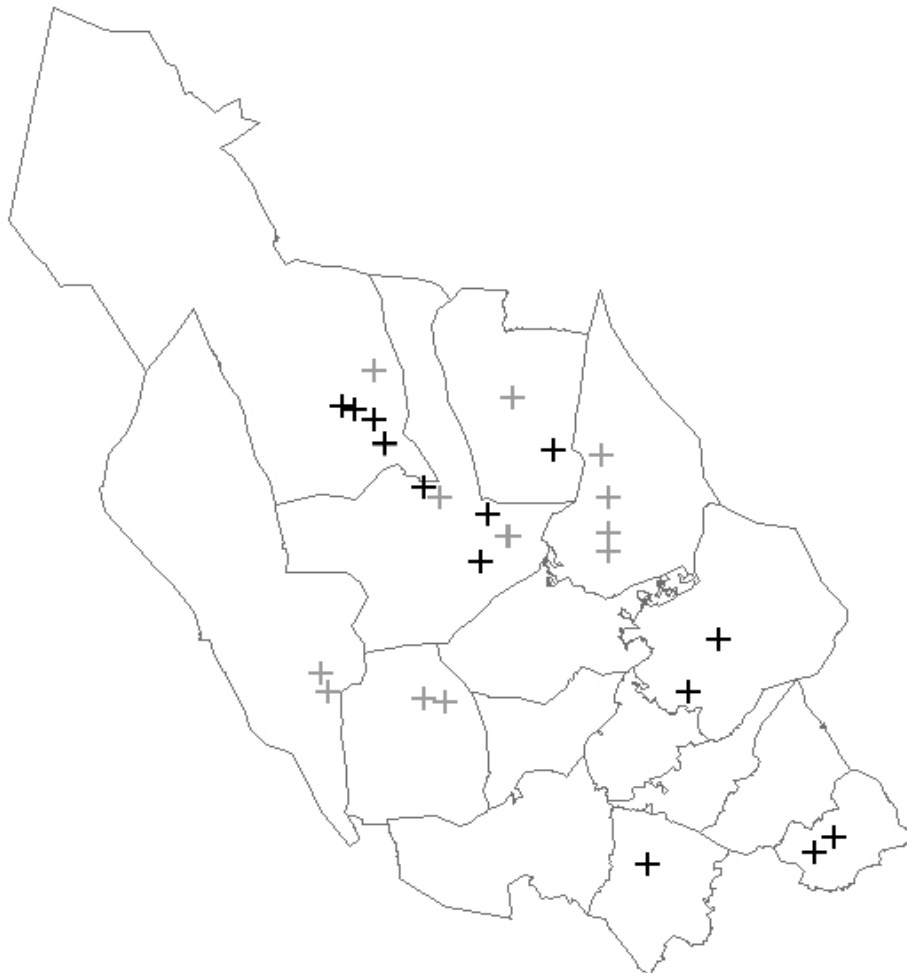
Figur 3. Svarta prickar är platser där vi funnit tecken på att uttern vistats under kortare tid, antingen genom spillning på markeringsplatser eller att här funnits spårlopor i snön. Observera att 4 fynd är strax utanför länsgränsen, 3 i Jämtland/Härjedalen och ett i Gävleborg, dessa är dock i vattensystem som hör till länet. All data från inventeringen år 2005-2007. Observera att antal prickar inte är detsamma som antalet utterrevir i länet.

Ett av resultaten som kan utläsas genom inventeringen är att det säkerligen pågår en ökning av utterstammen i länet, se figur 2. Att antalet trafikdödade uttrar är lika många mellan åren 2000-januari 2007 som för hela perioden 1973-1999 tyder även det på en ökning av utterstammen, se figur 4.

Utbredningen för uttrar i Dalarna kan skönjas i kartorna över fynd under tioårsperioder sedan 1970-talet. Kartorna visar att det har funnits en koncentration av fynd från norr och nordost om Siljan. Efter att under tre inventeringssäsonger besökt ca 1100 olika broar och vattenpassager kring vägarna i Dalarna på jakt efter uttrar har utbredningen fått en jämnare spridning i länet, men fortfarande finns nämnda länsdel med som ett kärnområde. Följande vattensystem verkar idag vara utterns kärnområden: Oreälven, Unnan, Rotnen, Österdalälven, Västeradalälven, Storån, Fulan, Venjan med tillhörande vattendrag, Siljan med tillhörande vattendrag, Lungsjöån, Marnäsån, Kolningsån. De tre sistnämnda vattendragen hänger ihop med sjösystemet i Enviken-Svärdsjö.

Döda uttrar

Under årens lopp har döda uttrar upptäckts och sänts in till polisen. I figur 4 ses de kända fallen av omkomna uttrar som skickats in till statens veterinärmedicinska anstalt (SVA). I över 90 % av fallen har uttrarna varit trafikdödade. I figuren är dessa uppdelade på tidsperioderna 1973-1999 samt 2000-2007 (t.o.m. januari 2007).

Figur 4. Antalet döda uttrar, de flesta i trafiken, sedan 1973. Grå kors är mellan åren 1973-1999 och svarta mellan 2000-2007.

Uttervänliga passager

Både västerdalälven och österdalälven är intressanta ur uttersynpunkt. Båda dessa dalgångar är fantastiska vandrings- och spridningsvägar för utterns vidkommande. Dock har de större transportlederna (också för människan) dessa båda dalgångar som sin huvudled och därmed hittas ofta döda uttrar kring dessa vägar. Detta leder självfallet till den andra delen av resultatet av inventeringen, nämligen viltpassager utmed de mest trafikerade vägarna. Vägverket har tagit på sig ansvaret för att förbättra viltpassager kring de mest trafikerade vägarna i länet. Via information kring passagerna (med denna inventering som underlag) har vägverket fått förslag till förbättrande åtgärder för att minska risken när uttern rör sig förbi broar och trummor. En lista över prioriterade områden har gjorts och den infaller vid de vägsträckor där det gjorts fynd av trafikdödade uttrar.

Bron över Vålsjöbäcken strax söder om Lamborn har en strand på norra sidan, en idealisk passage för uttern. Här hittades även en revirmarkering i form av en avföringshög.

Diskussion

I figur 3 ses vita fläckar med få observationer/fynd av utter. Det finns flera förklaringar till detta. Kring Idre och Särna var snöförhållandena sådana att det var svårt att ta sig in på alla skogsbilvägar. I den sydvästra delen, Fredriksberg med omnejd, beror det troligen mer på att utterns expansion inte nått dit ännu.

Inventeringsresultatet visar på hur viktiga vattenvägarna och de uppräknade kärnområdena är för utterns återkomst till vårt län. Spridningen sker långsamt men stadigt och förhoppningsvis kan fler människor i vårt län glädjas åt framtida uttermöten i det fria.

Framtiden

För att fullända utterinventeringen i Dalarna bör en karta över tänkta hemområden göras genom att under kommande vintrar utföra en gemensam ansträngning för att spåra utter och försöka individberäkna populationen eller åtminstone få till en karta över stationära utterrevir.

Åtgärdsprogrammet för utter får bli en vägledande guide för länsstyrelsens arbete med utter i framtiden.

Det fortsatta samarbetet med vägverket är tänkt att generera bättre utterpassager kring de vältrafikerade vägarna och vid de platser där de påkörda uttrarna hittats. Troligen är dessa passager inte alls tillfredsställande för utterns vandringar i vattendragen.

En dygnsfärsk utterlöpa vid Vervnäs (Malungs kommun) utmed ån Vervan februari 2006. En hare har gjort löpan i förgrunden.

Alla fotografier är tagna av Sebastian Kirppu förutom bilden på den döda uttern där fotografen är Anders Hedén, Skattungbyn. Med på bild är Sigurd Jönsson, Skattungbyn. Bilden sändes in till länsstyrelsen senhösten 2006.